

Béres Károly

A GYEREKKOR JELENE

CSUTAK GABI: *CSENDÉLET SÁRKÁNNYAL*. BUDAPEST,
JAK+PRAE.HU, 2017.

A kötetben huszonegy rövid elbeszélés olvasható a kötet elbeszélőjének gyerekkorából (kivéve három felnőttkori történetet), vagyis a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójától kezdve a '89-es romániai forradalomig, a helyszín valószínűleg Szatmárnémeti, illetőleg Kolozsvár, bár csupán az utalásokból (a Torony, vagyis egy robothoz, máshol avasi pásztorhoz hasonlított épület, illetve a hattyús sétatéri tó) lehet rájuk ismerni. A felnőttkori három szövegben ellenben megjelennek a városnevek is, Berlin, Budapest és Bukarest, és bár itt is érzékelhető az utalás, a körülírás semleges gesztusa, ezek a szövegek sokkal célratörőbben emlékeznek a létezés traumáira, míg a gyerekkort idézők csupán a gyerek még nem minősített emlékein keresztül, közvetett módon tárják fel a kiírandó megrázkódtatásokat.

Nem véletlen a kiírás szó használata. Az emlékek legeldugottabb vagy legrejtettebb polcairól kerülnek elő az elbeszélte történetek: óvodáskori kalandok a rémes óvó nénivel, ijesztő pofozkodások az udvar hátsó, garázsok mögötti részében, a délutáni alvás tortúrái a nagymama mellett, bolyongás egy ismeretlen városrészben, a fészülködés kínjai, sárkányos faliszőnyeg, nyúl-paprikás a kedvenc nyúlból és így tovább. És mivel az elbeszélő végig megőrzi a gyerekhangot, végig egy gyerek szemével láttatja az eseményeket, az emlékek jelen idejűvé válnak, vagyis megelevenednek, újra átélhetőek tehát, ami akárcsak egy lélekelemző lelki terápia, segíti a traumák feldolgozását. Így aztán nem véletlen, hogy a történeteknek nincs komor befejezésük, a temetés is nevetéssel ér véget, a tabletta keserves lenyelése során az égen madarak jelennek meg, a pofozkodás is különös élményt hoz a felszínre, a disszidálás, a forradalom, az egész diktatúra örömkönnnyekkel ér véget.

A gyermeki hang következetesen végigvonul a kötetben anélkül, hogy ez a beszédmódban közvetlenül, például szóhasználat vagy mondatkezelés szintjén megjelenne. Nincs lebutítva a szöveg, nem gügyög, nem naiv, okos és pontos, de a pontosság mibenléte nem leíró jellegű, inkább a viszonyok térképe: jól követhető a felvonultatott szereplők között a kapcsolat, ki kivel milyen viszonyban van, nemcsak az elbeszélővel, hanem egymás között

is (az anya és a nagymama, a nagymama és a nagyapa stb.). Anélkül, hogy összemérnénk, csupán a jobb érthetőség kedvéért érdemes összehasonlítani a gyerekhangot Kertész Imre *Sorstalanság*ának gyerekhangjával: ott a felnőttvilág megingathatatlan felsőbb hatóság, egyben pedig a bizalom iránya, a hit, hogy a felnőttek jól elrendezik a világot; Csutak gyerekklánya számára a felnőttek maguk is úgy viselkednek, mint a gyerekek, és nem mindig tudják eljátszani a felmentő szerepét. Nádas Péter kisregényének, *A bibliá-*nak (és más korai elbeszélésének) szemléletéhez áll ebből a szempontból közelebb: ott is a sajátos szemszögből leírt viszonyok adják a felnőttvilág rejtelmét feltáró metszetet. Bár első látásra kérdés, hogy a kötet huszonegy elbeszélése közé miért került be a három nem gyermekkori emlék, a felnőttvilág „pszichológiai bírósága” viszont nem tudna működni, ha ezek az összevetések hiányoznának. Mert ez adja ennek a kötetnek a legfőbb értékét: miközben gyerekvilágba kerülünk, mesék és fantáziaképek közé, minden fantasztikus színezéke ellenére a legreálisabb valóság elemzését kapjuk kézhez.

Az ily módon bemutatott valóság képekből, pillanatfelvételekből áll össze. A felvételek egymás mellé kerülnek, sok minden ismétlődik rajtuk, de az ismétlődés nem zavaró, mert vagy a szemszög más, vagy az elmesélés hangsúlyai vannak eltolódva. Ahogy az ágy melletti faliszőnyeg ábrái is más-képp jelennek meg, attól függően, hogy mennyire gyötrelmes a kötelező délutáni alvás. Üdítő, ahogy változnak a szemszögek, ahogy a hangulatok átseprik a sok-sok holmit az emlékekben tárolt életen, ahogy megelevenednek az emlékek, ahogy mindez megfogalmazódik és elmesélődik. Üdítő az is, ahogy a kortárs irodalmi közegben ez a karcsú és légies próza megjelent anélkül, hogy tolakodó vagy kizárólagosságra törő lenne.